

Yli 60 vuotta perhosten jäljillä

LUOPIOINEN

– Oltiin velipojan kanssa heinäkuun alussa vuonna 1957 pyöräretkellä Kukkiän ympäri, kun huomattiin haapaperhosia maantiellä. Niitä oli monta juomassa lätköiden äärellä ja lentämässä ympärillämme. Laskin yli 20 yksilöä lenkin aikana näitä komeita perhosia. Tuon jälkeen laji katosi seudulta vuosikymmeniksi ja palasi takaisin taas 2000-luvun alussa, **Matti Ahola** muistelee 14-vuotiaana aloittamansa perhosharrastuksensa esimetrejä.

Lauri Salonen löysi perhoset 15-vuotiaana.

– Tummaverkkoperhosen löytäminen vuonna 1958 ilahdutti suuresti. Samalta niityltä niitä löytyi sitten useita yksilöitä, jotka ovat edelleen kokoelmasani. Nykyisin laji on erittäin harvinainen pirkanmaalainen laji, joka on rauhoitettu. Myös ohdakeperhosen saaminen suunnilleen samoihin aikoihin oli hieno kokemus. Näin jo kaukaa perhosen istuvan jollain kasvulla ja lähestyin jännittyneenä ja onnistuin. Laji oli tuolloin varsin harvinainen päinvastoin kuin nykyään, jolloin on esiintynyt runsaita vaellusesiintymiä esimerkiksi kesällä 2019.

Leimo Kankaan tie perhosten parissa alkoi 12-vuotiaana.

– Lämmin, tyyni ja pilvinen kesäilta vuonna 1956 hämärtyy keskijötä kohti – ei kun kaverin kanssa soutuveneellä Iso-Vekunan rantalehtoon perhosia pyytämään iltalennosta haavilla. Niitä olikin paljon. Juoksuja

perhosten perään ja saalista tuli. Haavi heilui terävästi. Ja sitten takaisin saareen aamun pikkutunneiksi nukkumaan. Herättyäni väsyneenä katsoin mitä olin saanut. Oho, kaksi Luopioisten ensimmäistä kuusamamittaria, jotka olivat silloin Suomessa harvinaisia ja tulevia Luopioisten nimikkohyönteisiä.

Näistä luontokokemuksista alkoi kolmen kaveruksen perhosharrastus. Luopioisten Kukkiänjärvi oli heille yhteinen nimittäjä. Matti Ahola asui Kyyvärillä, Lauri Salonen Holjassa ja Leimo Kangas vietti kaikki kesänsä perheensä mökillä Kukkiän saarella. Samalla luokalla Pälkäneen yhteiskoulussa opiskelleet Matti ja Lauri olivat saaneet luonto- ja hyönteispuremansa jo koulun Arctia-kerhosta, joka perustettiin vuonna 1956 ja jonka puheenjohtajana Lauri toimi 1960-61. Silloisen rehtorin **Lauri Teivaisen** ja pälkäneläisen metsänhoidon-neuvojan **Jaakko K. Kankaan** johdolla työskenneltiin innokkaasti, ja kerhossa keskityttiin erityisesti hyönteistutkimukseen, sillä Kangas oli harrastuksessaan yltänyt jo tiedemiehen tasolle.

Kaveriporukkaan liittyi helsinkiläinen koululainen Leimo. Hän keräili monta kertaa perhosia Luopioisissa myös setänsä Jaakko K. Kankaan kanssa, joka asui aivan Pälkäneen yhteiskoulun vieressä. Setä vinkkasi, että hyviä keräilykavereita olisi koulun Arctia-kerhossa ja niin pojat löysivät toisensa. Luontoharrastus yhdisti ja pian kaverukset alkoivat viettää pal-

Luopioisten perhosia

- Rauhoitetut: Luhtakultasiipi, lehtohopeatäplä, tumma-verkkoperhonen, kirjopapurikko.
- Hävinneet: Ruiskaunokkilattakoi.
- Erityisesti suojeltavat: Kultasurvaiaskoi, humalakiiltokääräinen, kypälälattakoi.
- Muut uhanalaiset: Erittäin uhanalaiset, 4 lajia: Tuomipusikoi, viheryökkönen, suomenmaayökkönen, lattamaayökkönen.
- Vaarantuneet, 20 lajia: Mansikkavarsikoi, ruusuohokääräinen, nätkelmäpunatäplä, haavantuhoaja, aholattakoi, kaunokirjokoi, luhtasukkulakoi, eteläntäpläpaksupää, tummahäränsilmä, virnasinisiipi, nunnamittari, lehmuspikkumittari, savikkapikkumittari, usvapikkumittari, luomittari, vahakeltasiipi, sumuvirnayökkönen, tummaruskoyökkönen, sahariatayökkönen, kirjomaayökkönen.
- Silmälläpidettäviä lisäksi 47 lajia.

jon aikaa perhosharrastuksensa parissa. Erityisesti kesät kuuluivat Kukkiän ympäristössä perhoshajdeissa.

Perhoskolmikon harrastus on jatkunut jo yli 60 ajan, ja vaikka työurat ovat vieneet miehet eri paikkakunnille, on yhteys pysynyt vahvana. Kolme vuotta sitten tämä kolmikko vahvistuksenaan **Keijo Mattila** ja **Arto Tyrni** saivat valmiiksi ison, monen vuoden työn vaatineen selvityksen Luopioisten perhosista. Se julkaistiin Tampereen Hyönteistutkijain Seuran Diamina-julkaisussa. Tässä 44-sivuisessa artikkelissa selvitetään Luopioisten perhosharrastuksen historia, keräilymenetelmät, keräilyalueet ja ympäristöt sekä havaintojen tekijät. Perhoslajiston esittely on hyvin laaja. Se sisältää yksityiskohtaisia tietoja muun muassa lajien ensihavainnoista sijainteineen, uhanalaisuuksista ja ravintokasveista.

Luopioisissa on satunnaisia perhoshavaintoja tehty jo 1900-luvun alkupuolelta lähtien. Vanhin tieto on Puutikkalasta tehdystä löydöstä vuodelta 1870 ja ensimmäinen muistiinmerkitty amiraaliperhonen löytyi Aitoosta vuonna 1922. Luopioisten perhostutkimus on edennyt sykäyksittäin ja vuodesta 1955 tutkimus lähti etenemään reippaammin ja esimerkiksi suurperhosten löydetyt lajimäärät kohosivat sadoilla. Yhteensä Luopioisten alueelta on löydetty

suur- ja pikkuperhosia 1233 lajia.

Elinympäristö muuttunut

Perhosten kannalta luonnossa on tapahtunut suuriakin muutoksia. Monet pellot ja niityt ovat muuttuneet metsiksi ja pensaikoksi. Uusia avohakkuualueita on ilmestynyt ja kasvanut loma-asutus on vienyt hienoja niittyjä perhosilta. Pyyntimenetelmät ovat nekin muuttuneet. Haavi oli tärkein väline 1950-60 -luvulla, myös syötti- ja valopyyntiä käytettiin. Vasta 1980-luku toi mukanaan kehittyneempää pyyntikalustoa, kun käyttöön tuli valo- ja syöttiryysä, tehokkaita lamppuja ja viimeisimpänä feromoni houkuttimena. Välineistön kehittämisellä on suuri merkitys perhoslajiston havainnoinnissa. Digikuvauksesta on tullut puhelinten myötä jokamiehen havaintokeino.

Uusia lajeja löytyy kuitenkin edelleen, tällä vuosituhanella niitä on Luopioisista löydetty lähes 50 ja niistä enemmistö Arto Tyrnin löytäminä. Perhosselvitykset kertovat myös luonnon monimuotoisuudesta ja siitä miten ilmaston lämpeneminen muokkaa elinympäristöämme. Nyt jo tiedetään, että eteläiset lajit leviävät koko ajan pohjoisemmaksi. Tämä tapahtuu lajista riippuen noin 50 kilometriä 10 vuodessa.

Paikallislajien selviytymiseen

Tämä kolmikko – Matti Ahola (vas.), Lauri Salonen ja Leimo Kangas - on tuntenut toisensa, kerännyt ja tutkinut yhdessä perhosia vuodesta 1957 lähtien. Kuva: Ulla Kangas

tarvitaankin apua, jotta niiden elinalueet pysyisivät lajille tyyppillisinä. Onneksi Luopioisissa on perustettu erikokoisia ja erilaisia luonnonsuojelualueita, aivan viime aikoinakin. Ilman suojelua olevilla alueilla perhosten lajillinen selviytyminen riippuu muun muassa ihmisen toiminnasta.

Kokoelmassa tuhansia yksilöitä

Matti Aholan perhoskiinnostus alkoi pyydystysretkellä Rautajärven, Kantolan ja Kyyvärin kyliin. Tutkimukset jatkuivat ensin Aitoossa minne hän muutti perheensä mukana vuonna 1962 ja myöhemmin työpaikkakunnalla Hämeenkoskella. Tutkimustyössään hän on käsitellyt tuhansia perhosia ja niiden toukkia. Omissa kokoelmissa on noin 40 000 yksilöä.

Lauri Salonen aloitti perhosten keräilyn kotikylässään Holjassa innostuttuaan asiasta koulun luontokerhossa. Perhoskesät ovat jatkuneet Kukkiän kesämökillä. Alkuaan lähes tuhannen yksilön kokoelmasta on yhä tallella reilut 600 yksilöä.

Leimo Kangas aloitti 10-vuotiaana Luopioisten perhosfaunan systemaattisen kartoituksen ja tallentamisen. Vanhalla nauhkirjoituskoneella hän naputteli 17-vuotiaana Luopioisten ensimmäisen lajiluettelon omista suurperhosistaan monisteeksi koulunsa luontokerhon kevätnäyttelyyn. Perhosharrastus on jatkunut kesäisin Kukkiällä. Vuosina 1962-63 perhoskokoelma ja osin perhosmateriaalikin tuhoutu pahasti. Kaikkiaan kerättyjä

perhosia ja kasvatettuja toukkia on ollut kumpiakin erikseen kolmisen tuhatta, näistä huomattava osa Luopioisista.

Nettisivut työn alla

Aktiiviset perhosmiehet työskentelevät parhaillaan nettisivustoa Luopioisten perhostutkimuksesta. Kolmikko on sitä mieltä, että on tärkeää saada kaikki Luopioisissa tehtävät merkittävät perhoshavainnot jatkossakin esille.

Perhoskolmikon suuri toive olisi saada paikallisen perhoslajiston kartuttajiksi uusia tekijöitä. He itse ovat aikanaan kokeneet omaksi ponnahduslaudakseen koulunsa luontokerhon. Jo 10-14 -vuotiaat nuoret voivat saada sellaisen kipinän, josta voi tulla elinikäinen, elämyksellinen, monipuolinen ja palkitseva harrastus. Pälkäneen yhteiskoulun ja lukion biologian opettaja **Mari Jalkanen** soisi aivan samaa.

– Toivon itsekin, että nuoret löytäisivät luonnosta harrastuksen itselleen. Se ei maksa juuri mitään, se on ekologista, se virkistää ja luonto sopii kaikille. Nyt aika on kuitenkin sellainen, että lyhytkursseille tai kerhoille ei riitä kiinnostusta.

– Koulussa me käymme kuitenkin joka vuosi tutustumassa vuosikymmeniä vanhoihin koulun perhoskaappeihin, ja joka kerta oppilaat ihailevat kauniita ja värikkäitä perhosia kunnioittaen samalla sitä valtavaa intohimoa ja työtä, joka niiden keräämiseen on aikanaan liittynyt.

Terttu Tuominen

Matti Ahola, 76:

- Syntynyt: Luopioisissa Kantolan kylässä, asuu Reisjärvelä.
- Ylioppilas: Pälkäneen yhteiskoulusta 1962.
- Työ: Opettaja.
- Suosikkiperhonen: Lustehitukoi, jonka hän löysi Luopioisista Suomelle uutena lajina vuonna 1971. Sen toukka elää lehtolusteella.
- Kappas vaan: Isällä Taisto Aholan tangoyhtye ja huoltoasema Aitoossa Honkalan vieressä 1960-70 -luvulla.

Leimo Kangas, 76:

- Syntynyt: Helsingissä, asuu edelleen Helsingissä, 7-vuotiaasta Kukkiän kesäasukas.
- Ylioppilas: Munkkiniemen Yhteiskoulusta (Helsinki) 1963.
- Työ: Työterveyshuollon erikoislääkäri, työterveysjohtaja.
- Suosikkiperhonen: Kuusamamittari, jonka ensimmäisen Luopioisten löydön hän teki vuonna 1956. Kuusamamittari on nykyisin Luopioisten nimikkohyönteinen.
- Kappas vaan: Alkoi jo 10-vuotiaana kartoittaa kesäpaikkakuntansa Luopioisten perhosfaunaa. Isä kovakuoriaistutkija Esko Kangas ja setä perhostutkija Jaakko K. Kangas.

Lauri Salonen, 77:

- Syntynyt: Luopioisissa Holjan kylässä, asuu Espoossa, kaikki kesät Kukkiällä.
- Ylioppilas: Pälkäneen yhteiskoulusta 1962.
- Työ: Johdon konsultti, yritysjohtaja, toimitusjohtaja.
- Suosikkiperhonen: Haapaperhonen, joka on yksi Suomen suurimpia perhosia ja joita tuli toistuvasti Iso-Vekunan kesämökin pihaan monena kesänä vuosituhanen vaihteen tienoilla.
- Kappas vaan: Kokoelmassa erittäin uhanalainen tummaverkkoperhonen, saatu Holjasta vuonna 1958 – silloin ensimmäinen löytö Luopioisissa.